

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รัฐบาลทักษิณกับความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจนำ” นี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย 3 ประการ ได้แก่

1. เพื่อศึกษา และทำความเข้าใจแนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci)
2. สามารถประยุกต์ใช้แนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำมาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยปัจจุบัน (ภายใต้การครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ) ได้
3. เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง และเป็นการเปิดพื้นที่ในทางวิชาการให้มีความหลากหลายมากขึ้นจากงานวิชาการที่มีอยู่เดิม

งานวิจัยฉบับนี้ได้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง 3 ประการ คือ ประการแรก นั้น ได้ทำการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจแนวคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมสกี ดังที่ได้นำเสนอไว้ในส่วนของกรอบแนวความคิดในการอธิบายปรากฏการณ์ในบทที่ 2

ประการที่สอง ผู้วิจัยได้ประยุกต์แนวความคิดการครองอำนาจนำที่ได้ศึกษามาใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทย โดยมีหน่วยในการศึกษาคือ รัฐบาลทักษิณ ดังที่ได้นำเสนอในบทที่ 4 การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ

และประการสุดท้าย เมื่องานวิจัยฉบับนี้สำเร็จลงก็จะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการอธิบายการเมืองการปกครองไทยร่วมสมัยให้มีความหลากหลายมากขึ้น

งานวิจัยนี้มีคำถามหลักในการวิจัย 2 ข้อ ได้แก่

1. เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำได้อย่างไร
2. การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานไว้เพียงประการเดียวเท่านั้นคือ “รัฐบาลทักษิณสร้างภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่สำเร็จ เพราะไม่สามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์ แต่สามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมือง และกลไกทางการเมืองอื่นๆ ได้” ซึ่งเป็นสมมุติฐานที่สร้างขึ้นเพื่อรองรับคำถามหลักในการวิจัยข้อที่ 2 ส่วนคำถามหลักในข้อที่ 1 นั้นผู้วิจัยไม่ได้ตั้งสมมุติฐานไว้รองรับ

เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการตอบคำถามหลักข้อนี้มันมีลักษณะของการตอบคำถาม *อย่างไร* ซึ่งผู้วิจัยไม่สามารถสร้างสมมุติฐานเพื่อรองรับต่อคำถามหลักข้อนี้ได้

จากการศึกษาผู้วิจัยสามารถตอบคำถามหลักของการวิจัยข้อแรกได้ว่า เราสามารถอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ ได้ด้วยการเริ่มต้นการอธิบายด้วยการมองรัฐบาลทักษิณซึ่งเป็นหน่วยในการวิเคราะห์ในฐานะที่เป็น “กลุ่มผู้ดำเนินการสร้างภาวะครองอำนาจนำ” (Hegemon) ว่าได้มีการดำเนินการทำ “สงครามยึดพื้นที่ทางความคิด” กับผู้คนในสังคมตลอดระยะเวลา 5 ปีของการครองอำนาจ การทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเป็นวิธีการในการได้มาซึ่งภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ เป็นการสร้าง “กลุ่มประวัติศาสตร์” ตามแนวคิดของกรัมซีให้เกิดขึ้นเหนือโครงสร้างทางสังคมทั้งสองส่วน ได้แก่ โครงสร้างส่วนล่าง (Base/Sub-structure) และ โครงสร้างส่วนบน (Super-structure) สำหรับโครงสร้างส่วนล่างนั้นเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางการผลิต และพลังทางการผลิต ในพื้นที่ทางสังคมของโครงสร้างส่วนล่างนั้นให้ความสำคัญกับภาวะทางวัตถุ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเศรษฐกิจ การผลิต ชีวิต ความเป็นอยู่ เป็นต้น

โครงสร้างส่วนล่างนั้นรัฐบาลทักษิณเองก็ได้ให้ความสำคัญดังจะเห็น ได้จากการให้ หรือการเสนอให้ซึ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนทั้ง โดยทางตรงเช่น การให้เข้าถึงแหล่งเงินทุนได้โดยตรงจากนโยบายกองทุนหมู่บ้าน, การแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น และโดยทางอ้อม เช่น การพยายามผลักดันการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรี (Free Trade Agreement; FTA) กับประเทศต่าง ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนธุรกิจขนาดใหญ่ต่างๆ แต่พยายามเสนอว่าสังคมโดยรวมจะได้ประโยชน์จากการค้าเสรีไปด้วย เป็นต้น แต่เนื่องจากจุดมุ่งหมายของงานวิจัยชิ้นนี้นั้นต้องการเสนอทางเลือกในการอธิบายรัฐบาลทักษิณ ด้วยกรอบแนวคิดการครองอำนาจนำของอันโตนิโอ กรัมซี ซึ่งแนวคิดของเขานั้นให้ความสำคัญอย่างมากกับโครงสร้างส่วนบนในฐานะที่เป็นโครงสร้างที่สามารถกำหนดความเป็นไป หรือวิวัฒนาการของสังคมได้เช่นเดียวกับโครงสร้างส่วนล่าง ดังนั้นในงานชิ้นนี้จึงให้ความสำคัญกับการอธิบายบทบาทการดำเนินการเพื่อครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณ เหนือพื้นที่ทางสังคมใน โครงสร้างส่วนบนเท่านั้น

โครงสร้างส่วนบนสำหรับกรัมซีนั้นประกอบด้วยพื้นที่ทางสังคมทั้งหมดสองส่วนด้วยกัน ได้แก่ พื้นที่ประชาสังคม และพื้นที่สังคมการเมือง ในพื้นที่ประชาสังคมนั้นเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ในสังคมทั่วไปที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแบบที่ไม่มีลักษณะบังคับและความรุนแรง แต่เป็นพื้นที่ของการร่วมมือ การสร้างการยอมรับ และความเห็นพ้องต้องกัน เป็นต้น ส่วนในพื้นที่สังคมการเมืองนั้นจะเป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่มีลักษณะบังคับ และเป็นพื้นที่ที่มีความเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจรัฐอยู่ตลอดเวลา

การทำสงครามเพื่อยึดพื้นที่ทางความคิดเพื่อสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นดังกล่าวนี้ จะดำเนินการ โดยอาศัย “กลไก” ต่างๆเป็นเครื่องมือในการยึดกุมพื้นที่ทางสังคมทั้งสองโดยกลไกที่

กลุ่มผู้ดำเนินการครองอำนาจนำ หรือรัฐบาลทักษิณได้นำมาใช้ นั่นจะประกอบไปด้วยกลไกสองส่วนด้วยกัน ส่วนแรก คือกลไกที่ทำหน้าที่ในการก่อให้เกิดการยอมรับจากผู้คนในสังคม และทำให้เกิดความยินยอมพร้อมใจกัน โดยคุณฐิ์เรียกว่า “กลไกการครองอำนาจนำ” ขณะที่กลไกอีกส่วนหนึ่ง นั้นเป็นกลไกที่มีลักษณะของการใช้อำนาจบังคับ มีการใช้อำนาจรัฐอย่างเป็นทางการ เช่น การใช้กฎหมาย การใช้กำลังของกองทัพ เป็นต้น กลไกดังกล่าวนี้เรียกว่า “กลไกรัฐ/กลไกการใช้อำนาจรัฐ”

กลไกการครองอำนาจนำนั้นประกอบไปด้วยกลไกหลักคือ กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำ รัฐบาลทักษิณในฐานะที่เป็นผู้ดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำ ได้ใช้กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ เป็นเครื่องมือในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิดเหนือ โครงสร้างสังคมส่วนบนในส่วนของพื้นที่ประชาสังคม ตลอดระยะเวลา 5 ปีของการครองอำนาจ

กลไกนโยบายนั้น จำแนกได้เป็นสองลักษณะที่สำคัญคือ นโยบายเชิงเศรษฐกิจ และนโยบายเชิงสังคม ในส่วนของนโยบายเชิงเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ โครงการพักชำระหนี้เกษตรกร 3 ปี และการลดภาระหนี้ โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ หรือ OTOP ธนาคารคนจน ธนาคารประชาชน/ธนาคารSMEs การจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน หมู่บ้านละ 1 ล้าน และนโยบายแปลงสินทรัพย์เป็นทุน เป็นต้น ขณะที่นโยบายเชิงสังคมที่สำคัญได้แก่ โครงการประกันสุขภาพถ้วนหน้า “30 รักษาทุกโรค” โครงการบ้าน/คอมพิวเตอร์/แท็บเล็ตให้อาหาร และโครงการให้อาหารอื่นๆ การประกาศสงคราม 3 อย่างของรัฐบาลเพื่อเอาชนะ ความยากจน การทุจริต และยาเสพติด การปราบปรามผู้มีอิทธิพล การจัดระเบียบสังคม นโยบายแก้ไขปัญหาดังกล่าวและความยากจนเชิงบูรณาการ (ลงทะเบียนคนจน) นโยบายเหนือเมฆ SML และปฏิรูปการศึกษา หนึ่งอำเภอ หนึ่งโรงเรียนในฝัน เป็นต้น

ส่วนการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำนั้น เป็นกลไกที่ถูกนำมาใช้เพื่อยึดครองพื้นที่ทางความคิดของผู้คนในสังคม กล่าวคือเป็นการทำให้ผู้คนทั่วไปมีมุมมอง หรือมีโลกทัศน์ที่มีต่อรัฐบาลทักษิณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อตัวของผู้นำรัฐบาลคือ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ตามที่รัฐบาลทักษิณนั้นต้องการ กลไกดังกล่าวได้ดำเนินการใช้เพื่อสร้างให้ประชาชนนั้นมองรัฐบาลทักษิณว่าเป็นผู้มีวิสัยทัศน์ที่กว้างไกล เป็นผู้ที่มีความเรียบง่าย เข้าถึงง่ายและเป็นกันเอง และเป็นผู้มีภาวะผู้นำสูง นอกจากนี้กลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำยังถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการบรรเทากระแสกดดัน/โจมตีรัฐบาลจากกรณีปัญหาต่างๆ ได้ด้วยการเบี่ยงเบนประเด็นความสนใจจากสังคมอีกด้วย กลไกการจัดการภาพลักษณ์ที่สำคัญที่ถูกนำมาใช้ อาทิเช่น การสร้างภาพลักษณ์ของการเป็นนักบริหาร การเป็นเจ้าภาพประชุม APEC เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดงาน และการได้รับการยอมรับจากต่างชาติ การให้ข้อมูลกับประชาชนว่ารัฐบาลทักษิณสามารถชำระหนี้กองทุน

การเงินระหว่างประเทศได้ก่อนกำหนด รวมถึงการเดินสายพบปะประชาชนในพื้นที่ด้วยการจัดทัวร์นกขมิ้น เป็นต้น

ขณะเดียวกันกับที่รัฐบาลทักษิณ ได้ดำเนินการใช้กลไกนโยบาย และการจัดการภาพลักษณ์เหนือพื้นที่ประชาสังคม ในสังคมการเมืองรัฐบาลทักษิณก็ทำการใช้กลไกรัฐเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่รัฐบาล รวมไปถึงการสร้างการยอมรับจากสังคมด้วยลักษณะของการบังคับ คือ “กลไกรัฐ” อันประกอบไปด้วย การเพิ่มจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรเพื่อเลี่ยงการตรวจสอบ การใช้ความเข้มแข็งให้เป็นประโยชน์ในการผ่านร่างกฎหมายและการแทรกแซงองค์กรที่สัมพันธ์กับอำนาจรัฐต่างๆ ได้แก่ การแทรกแซงการทำงานขององค์กรอิสระตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ 2540 องค์กรต่างๆ การแทรกแซงสื่อมวลชน และการเข้าไปมีบทบาทเหนือระบบราชการและกองทัพ เป็นต้น

รัฐบาลทักษิณ ได้ดำเนินการใช้กลไกการครองอำนาจนำควบคุมกันไปกับกลไกรัฐเป็นเครื่องมือในการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้แก่รัฐบาลเอง และสร้างการยอมรับ รวมถึงสร้างความรู้สึกร่วมกันของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม การครองอำนาจนำที่สมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้เมื่อรัฐบาลทักษิณสามารถสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ หรือสามารถยึดครองสังคมเหนือ โครงสร้างสังคมทั้งส่วนล่างและส่วนบนขึ้นมาได้สำเร็จ

คำอธิบายที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้เป็นการตอบคำถามข้อแรกของงานวิจัยชิ้นนี้ ส่วนการตอบคำถามข้อที่สองของงานวิจัยที่ว่า การดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณประสบความสำเร็จหรือไม่ เพราะเหตุใด นั้นจะได้กล่าวถึงต่อจากนี้

การตอบคำถามหลักของการวิจัยข้อที่สอง จากการศึกษาเพื่อสร้างคำอธิบายการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจนำของรัฐบาลทักษิณตามคำถามหลักข้อแรกนั้นนำไปสู่การตอบคำถามหลักข้อที่สองได้ว่า

รัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถสร้างภาวะการครองอำนาจนำอย่างสมบูรณ์ให้เกิดขึ้นได้ ทั้งนี้เพราะว่ารัฐบาลทักษิณนั้นไม่สามารถดำเนินการยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้อย่างสมบูรณ์แม้กลไกนโยบายจะสามารถสร้างการยอมรับ และครองใจผู้คนในสังคมได้ในระดับหนึ่ง และแม้ว่ารัฐบาลทักษิณจะสามารถยึดกุมพื้นที่สังคมการเมืองได้ก็ตาม ทำให้รัฐบาลทักษิณไม่สามารถสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ได้สำเร็จ เป็นผลให้ภาวะการครองอำนาจนำที่สมบูรณ์ไม่เกิดขึ้นในช่วงเวลาการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณ

ผู้วิจัยมองว่ารัฐบาลทักษิณนั้นสามารถครองอำนาจนำเหนือพื้นที่ประชาสังคมได้ในระดับหนึ่ง และกลไกการครองอำนาจนำ ได้แก่กลไกนโยบาย และกลไกการจัดการภาพลักษณ์ของผู้นำนั้นมีความหมายอยู่บ้าง โดยสิ่งที่น่าขบขันได้ก็คือกลไกดังกล่าวนี้สัมฤทธิ์ผลได้แก่ ประการแรก การได้รับความนิยชมชอบจากสังคมในระดับสูงคงเห็นได้จากผลการสำรวจความคิดเห็นต่างๆ

ดังที่ได้นำเสนอไว้ในบทที่ 4 *ประการที่สอง* การได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งอย่างถล่มทลายในการเลือกตั้งทั่วไปหลังรัฐบาลหมควาระในปี 2548 และ*ประการสุดท้าย* *สิ่งบ่งชี้ที่สำคัญ* นั้นปรากฏขึ้นภายหลังจากการสิ้นสุดการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณภายหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 เป็นระยะเวลากว่า 6 เดือน ดังเห็นได้จากกระแสสังคมส่วนหนึ่งที่ปรากฏเป็นข่าวตามสื่อชนิดต่างๆ ที่ประกาศสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และประกาศจุดยืนเพื่อประณามการรัฐประหารของคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) ซึ่งแม้ไม่อาจประเมินได้แน่ชัดว่ากระแสดังกล่าวนี้เป็นกระแสที่เกิดขึ้นมาจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมหรือไม่ หรือแม้แต่ประเมินว่าเป็นการออกมาประกาศจุดยืนด้วยใจรักต่อรัฐบาลทักษิณอย่างแท้จริงหรือไม่ แต่ก็สามารถอธิบายได้ว่ายังมีกลุ่มคนจำนวนหนึ่งในสังคมที่ยังคงรัก และพร้อมให้การสนับสนุนพ.ต.ท.ทักษิณ และพรรคไทยรักไทยอยู่ แม้ว่าพ.ต.ท.ทักษิณ และอดีตรัฐมนตรีในรัฐบาลทักษิณจะต้องเผชิญกับข้อกล่าวหาเรื่องการทุจริตอย่างหนักก็ตาม

นอกจากนี้สังคมยังเกิด *การเปรียบเทียบ* ระหว่างรัฐบาลทักษิณ กับรัฐบาลเฉพาะกิจของ พล.อ.สุรยุทธ์ จุลานนท์ ในแง่มุมของการมีภาวะผู้นำในการตัดสินใจที่เด็ดขาด รวมไปถึงความสามารถในการบริหาร และจัดการกับปัญหาในเชิงเศรษฐกิจที่รวดเร็วของรัฐบาลทักษิณอีกด้วย ซึ่งจากกระแสข่าวก็สามารถมองได้ว่ารัฐบาลทักษิณนั้นยังคงครองใจผู้คนในสังคมส่วนหนึ่งเอาไว้ได้เป็นอย่างดี

ส่วนกรณีที่สนับสนุนข้อสรุปว่ารัฐบาลทักษิณสามารถยึดกุมพื้นที่ประชาสังคมได้ไม่สมบูรณ์ นั้นจะเห็นได้จากการเผยตัวให้เห็น การเกิดขึ้น และการดำเนินการของการโต้ตอบการครองอำนาจของกลุ่มพลังต่างๆ จากชนชั้นที่ต่างกัน ในสังคม คือ กลุ่มปัญญาชน/นักวิชาการ สื่อมวลชน กลุ่มการเมืองภาคประชาชน และกลุ่มการเมืองอื่นๆ

การดำเนินการโต้ตอบการครองอำนาจของกลุ่มพลังต่างๆ จากชนชั้นต่างๆ นั้นเป็นการแสดงให้เห็นว่า การดำเนินการใช้กลไกต่างๆ ทั้งกลไกการครองอำนาจ และกลไกรัฐนั้นไม่สมบูรณ์แบบ เพราะยังมีผู้คนอีกจำนวนในสังคมที่ตระหนักรู้ได้ถึงการถูกครอบครองความคิดโดยรัฐบาลทักษิณ การออกมาแสดงพลังด้วยวิธีการต่างๆ จึงเป็นการทำให้รัฐบาลทักษิณรู้ว่าในพื้นที่ประชาสังคมนั้นยังสร้างการยอมรับโดยคุณฉฉจากประชาชน ไม่สำเร็จ

ทั้งนี้ภายใต้ขอบเขตของการวิจัยของงานวิจัยชิ้นนี้นั้นอยู่ในช่วงระยะเวลาที่รัฐบาลทักษิณครองอำนาจครั้งแรกในปี 2544 จนกระทั่งการยุบสภาในเดือนกุมภาพันธ์ 2549 ซึ่งผู้วิจัยมองว่าเป็นการสิ้นสุดการครองอำนาจอย่างเป็นทางการของรัฐบาลทักษิณ แต่เหตุการณ์ทางการเมืองภายหลังการยุบสภานั้นก็มีความสำคัญเพราะเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณนั้นสิ้นสุดลงอย่างสิ้นเชิง

ภายหลังการยุบสภาในเดือนกุมภาพันธ์ได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองไทยหลายเหตุการณ์ด้วยกัน เช่น เกิดการเลือกตั้งทั่วไปที่มีปัญหา นับตั้งแต่เกิดการบอยคอตการเลือกตั้งของ

พรรคการเมืองฝ่ายค้านด้วยเหตุผลที่พรรคไทยรักไทยปฏิเสธการทำปฏิญญาร่วมกันเพื่อปฏิรูปการเมืองหลังการเลือกตั้ง ด้วยเหตุนี้การเลือกตั้งทั่วไปเมื่อวันที่ 2 เมษายน 2549 จึงเป็นการแสดงเสียงสนับสนุนรัฐบาลทักษิณ/ไทยรักไทย กับพลังการออกเสียง ไม่เลือกผู้ใดเท่านั้น และในเวลาต่อมาด้วยข้อเรียกร้องว่าการเลือกตั้งในครั้งนั้นเป็นการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์ยุติธรรมเนื่องจากการหั่นคุหาเลือกตั้งออกด้านนอก ส่งผลให้การวินิจฉัยโดยฝ่ายตุลาการในเวลาต่อมาปรากฏออกมาว่าการเลือกตั้งในวันที่ 2 เมษายน 2549 นั้นเป็น โฆษะ

รัฐบาลทักษิณซึ่งเป็นรัฐบาลรักษาการในขณะนั้นนำโดยพ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร รักษาการในตำแหน่งนายกรัฐมนตรีได้เข้าบริหารราชการแผ่นดินต่อไป ท่ามกลางกระแสต่อต้าน และเรียกร้องให้พ.ต.ท.ทักษิณ เว้นวรรคทางการเมือง สภาวะทางสังคมขณะนั้นกล่าวได้ว่าในพื้นที่ประชาสังคมขณะนั้นมีความเคลื่อนไหว และแสดงพลังของกลุ่มได้ต่อการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณในระดับสูงมาก เกิดการชุมนุมเพื่อขับไล่พ.ต.ท.ทักษิณอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันพื้นที่สังคมนการเมืองก็เริ่มมีการเคลื่อนไหว ดังจะเห็นได้ว่าเริ่มมีข่าวลือ และสื่อมวลชนเริ่มหยิบประเด็นเรื่องการรัฐประหารมาพูดถึงกันมากขึ้น แต่ทางกองทัพก็ยังคงไม่มีความเคลื่อนไหวให้สังคมทราบมากนัก

ด้วยเหตุที่พื้นที่ประชาสังคม และสังคมนการเมืองนั้นเป็นพื้นที่ใน โครงสร้างส่วนบนร่วมกันตามแนวคิดของกริมซี และพื้นที่ดังกล่าวนี้เป็นพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคม เปรียบได้กับการเป็นพื้นที่เสมือนที่ไม่ได้มีการแบ่งแยกกันอย่างเด็ดขาด ชัดเจน ผู้คนในบริบทพื้นที่ที่ประชาสังคมย่อมต้องมีปฏิสัมพันธ์เชื่อมโยงกันกับพื้นที่สังคมนการเมืองในทางใดก็ทางหนึ่ง เช่นเดียวกันกับกลุ่ม/สถาบันสำคัญในสังคมนการเมือง เช่น กองทัพ นั้นก็ย่อมต้องมีความเชื่อมโยง และทับซ้อนกับความสัมพันธ์ในพื้นที่ประชาสังคมอย่างแยกไม่ออกเช่นเดียวกัน

ด้วยเหตุนี้เมื่อสถานการณ์การแสดงพลังของกลุ่มได้ต่อการครองอำนาจเริ่มสุกงอมได้ที่ และสังคมเริ่มมีการแบ่งขั้ว/แบ่งฝ่ายระหว่างกลุ่มผู้สนับสนุนกับกลุ่มผู้ต่อต้านรัฐบาลทักษิณอย่างรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลสะท้อนถึงการเคลื่อนไหวของสถาบันในสังคมนการเมือง ทำให้กองทัพจึงออกมาเคลื่อนไหวด้วยการก่อรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลทักษิณในที่สุด เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 ในนามคณะรัฐประหารที่ชื่อว่าคณะปฏิรูปการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (คปค.) การก่อรัฐประหารในครั้งนี้จึงเป็นการสิ้นสุดการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณอย่างแท้จริง

ด้วยเหตุนี้จึงสรุปได้ว่าการดำเนินการสร้างภาวะการครองอำนาจของรัฐบาลทักษิณในระยะ 5 ปีของการครองอำนาจนั้น เป็นเพียง “ความพยายามสร้างภาวะการครองอำนาจ” เท่านั้น

คำตอบของคำถามหลักข้อที่สองนี้เป็นการพิสูจน์ว่าสมมุติฐานของการวิจัยนั้นถูกต้อง

7.2 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเพื่อสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในกรณีต่างๆ นั้นสามารถเลือกที่จะทำการศึกษาได้ด้วยแนวทาง วิธีการ และใช้กรอบแนวคิดในการอธิบายได้อย่างหลากหลาย ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมระหว่างกรณีที่ศึกษา วิธีการ รูปแบบ ระดับของการศึกษา กับแนวคิดหลักที่เลือกมาเป็นกรอบในการอธิบาย

แนวคิดการครองอำนาจนำ (Hegemony) ของกรัมชี่นั้นเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ ทำความเข้าใจ ตลอดจนสร้างคำอธิบายต่อปรากฏการณ์ทางการเมืองในเรื่องต่างๆ ได้

ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยในครั้งนี้ก็คือ แนวความคิดการครองอำนาจนำนั้นมีแนวคิดที่จัดได้ว่าเป็นแนวคิดองค์ประกอบอีกหลายแนวคิดด้วยกัน ได้แก่ 1) แนวความคิดเรื่องโครงสร้างส่วนล่างและโครงสร้างส่วนบน (Super/Base Structure) กับกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historic Bloc) 2) แนวความคิดเรื่องประชาสังคม และสังคมการเมือง (Civil and Political Society) กับความยินยอมพร้อมใจ และการใช้อำนาจบังคับ (Consent and Coercion) 3) สงครามขับเคลื่อน และสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด (War of Movement and War of Position) 4) กลไกการครองอำนาจนำ และกลไกการใช้อำนาจรัฐ (Hegemonic Apparatuses and State Apparatuses) และ 5) การโต้ตอบต่อการครองอำนาจนำ (Counter Hegemony)

แนวคิดองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้สามารถนำมาศึกษาและพัฒนาเป็นกรอบความคิดในการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองได้ในหลากหลายแง่มุมด้วยกัน ได้แก่ ประการแรก เลือกแนวคิดองค์ประกอบแนวคิดใดแนวคิดหนึ่งเพื่อศึกษาเจาะลึกในเชิงทฤษฎี เช่น ทำการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างสังคมส่วนล่างกับโครงสร้างส่วนบน ศึกษาเรื่องการทำสงครามยึดพื้นที่ทางความคิด เป็นต้น นอกจากนี้การศึกษาในเชิงทฤษฎีอาจทำการศึกษาในเชิงเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดของกรัมชี่ กับนักคิดยุคหลังกรัมชี่เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อแตกต่าง และข้อดีของแนวคิดกรัมชี่ได้ เช่น การศึกษากลไกเชิงอุดมการณ์ของกรัมชี่เปรียบเทียบกับกลไกเชิงอุดมการณ์ของหลุยส์ อัลตุสแซร์ (Louis Althusser) เป็นต้น

อีกประการหนึ่ง คือการพัฒนาแนวคิดเรื่องการครองอำนาจนำ และ/หรือแนวคิดองค์ประกอบต่างๆ มาเป็นกรอบ (Framework) ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองอื่นๆ เช่น การนำไปใช้เพื่ออธิบายการสร้างอำนาจนำของรัฐบาลต่างประเทศ หรือรัฐบาลไทยชุดอื่นๆ รวมไปถึงการใช้อำนาจของกลุ่ม/ชนชั้นต่างๆ ที่ไม่จำเป็นต้องเป็นรัฐบาลเสมอไปก็ได้ นอกจากนี้กรอบแนวความคิดดังกล่าวยังสามารถนำไปใช้ศึกษาในบริบทเชิงประวัติศาสตร์การเมืองได้อีกด้วย เช่น การนำเอาแนวความคิดเรื่องการครองอำนาจนำ และแนวคิดองค์ประกอบไปใช้ศึกษาความสัมพันธ์

เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มพลังต่างๆ ในสังคม เช่น กรณีเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 หรือ 6 ตุลาคม 2519 ก็สามารถทำได้

ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่าข้อจำกัดของการเลือกใช้แนวคิดการครองอำนาจนำและแนวคิดองค์ประกอบมาเป็นกรอบในการอธิบายปรากฏการณ์นั้นมีอยู่บางประการด้วยกัน คือ ประการแรก แนวความคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับพื้นที่โครงสร้างส่วนบนที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยเชิงอุดมการณ์ ระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม รวมไปถึงบรรทัดฐานของสังคม ซึ่งในการศึกษาเพื่อพิสูจน์ในเรื่องระบบความคิด ความเชื่อของผู้คนนั้นเป็นสิ่งที่พิสูจน์ได้ยาก การศึกษาในลักษณะนี้จึงอาจถูกโจมตีจากนักวิชาการที่ยึดมั่นในวิธีการศึกษาแบบปฏิฐานนิยม ที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ด้วยหลักฐาน และวิธีการที่พิสูจน์ได้อย่างเป็นทางการก็เป็นได้

อีกประการหนึ่ง บริบทความคิดของกริมชีนั้นเป็นบริบทของประวัติศาสตร์อิตาลีในช่วงต้นศตวรรษที่ 20 ดังนั้นในการนำแนวคิดของกริมชึมาปรับใช้เพื่ออธิบายในบริบทของสังคมอื่น เช่นการนำมาใช้อธิบายในสังคมไทยนั้นจึงควรต้องระมัดระวัง เนื่องจากการนำแนวคิดของกริมชึมาใช้โดยไม่คำนึงถึงบริบทของสังคมไทยเลย นั้นอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของผลงานนั้นๆ ได้